

Forskerkommentar

Kari Ingstad

Professor i sosiologi

Nord Universitet

Fafo 9. juni 2023

Leif E. Moland, Maja T. Eng og
Astrid Nesland

Vikarbruk i sykehus og kommunale helse- og omsorgstjenester

NORSKE KOMMUNER SØKER
**KORTTIDSVIKARER I HELSE
OG MESTRING**
ER DU DEN RETTE FOR OSS?
LES MER OG SØK

Fafo-rapport
2023:17

Fafo-rapport 23:17

- 3 forfattere:
  - Leif E. Moland, prosjektleder, Fafo (Sosiolog)
  - Maja Tofteng, Samfunnsøkonomisk Analyse AS (Seniorøkonom)
  - Astrid Nesland, Agenda Kaupang (Siviløkonom)
- 130 sider med vedlegg
- 75 Referanser
  - 6 internasjonale
  - 17 Fafo rapporter/notater
- Varierte metoder

Fafo-rapport
2023:17

NYHETER | PUBLISERT 28.09.2022

Vikarbyråene rekrutterer de fast ansatte:

– Jeg begynte i vikarbyrå for å holde meg faglig oppdatert

Vikarbyrå opplever sommerrekord: – Det har vært ekstremt i år

– Uten vikarbransjen er jeg ikke sikker på at alle hadde klart å få dette til å gå rundt, sier daglig leder i Dedicare Norge, Bård Kristiansen.

NYHETER

15.07.2021

Finnmarkssykehuset kutter ut bruken av vikarbyrå

Høye kostnader for innleie av vikarer gjør at Finnmarkssykehuset stopper bruken av vikarbyrå. Nå vurderer man heller å opprette et eget bemanningsbyrå.

NYHETER

29.08.2022

Helse Vest opphever suspensjonen av vikarbyrå

Vikarbyrået Powercare mistet retten til å tilby vikarer til norske sykehus i januar, men har nå fått opphevet suspensjonen mot å dokumentere at sykepleierne har fått etterbetalt riktig overtidslønn.

NYHETER

11.02.2022

Ferieavvikling: – Ansatte vurderer å slå av telefonen

– Noen medlemmer har sagt at de vurderer å slå av telefonen for å slippe å bli beordret på jobb. Det betyr at de som allerede er på vakt må belage seg på dobbeltvakt, sier Margareth Horn.

NYHETER

19.05.2023

Sommerbemanning: – Tyder på at det er vanskeligere i år enn tidligere

Ved sykehus og i kommuner i Innlandet diskuteres alt fra kompensasjonsordninger for flytting av ferie til merarbeid, langvakter og bakvakter.

NYHETER

24.05.2023

Veldig vanskelig sommer på Sorlandet

– Det er veldig vanskelig å få tak i sykepleiere som ferievikarer, og vikarbyråene sliter med å levere inn bestillinger, sier NSFs fylkestleder i Agder, Ragne Quinteros.

NYHETER

16.05.2023

6 problemstillinger ligger til grunn for studien:

---

1. Hvilke typer vikarbruk er vanlig?
2. Hvor stort omfang har vikarbruken?
3. Hva er driverne for ulik bruk av eksterne vikarer?
4. Hva koster vikarbruken?
5. Hva er fordeler og ulemper ved bruk av eksterne vikarer?
6. Finnes det tiltak for en optimal/balansert vikarbruk?

De fire første deskriptive, de to siste mer fortolkende og analytisk.
Spørsmålene besvares gjennom 10 delkapittel

Kap 1: Utfordringsbildet Knapphet på bemanning

- I dag mangler 6600 sykepleiere. Spesielt utfordrende i distriktene.
- I 2035: Forventet en underdekning på
  - 29 700 sykepleiere
  - 24 400 helsefagarbeidere
- Turnover:
  - Over 20 % i sykehjem, hjemmetjeneste
  - Særlig høy er turnover blant ansatte under 30 år.
- Lavere utdanning i distriktene enn sentrale strøk.

- Vi har mest helsepersonell i hele verden
- (Har vært) populære yrker
  - Helsefag er den mest populære retningen i videregående skole
- Økonomisk særstilling

(Hjernås 2019, NOU 2023:4, Utdanningsdirektoratet, 2022)

Intern vs ekstern vikar – same same but different?

Stor og økende andel av arbeidet i helse og omsorg utføres av vikarer og faste ansatte som tar ekstravakter.

- **Intern**
  - **Langt mer utbredt**
  - **Mer akseptert?**
  - **Er blitt en del av kulturen**
- **Ekstern**
  - **Dyrere**
  - **Begrenset omfang, men økende**
  - **Mer verdiladet?**
  - **Holder på å bli en del av kulturen?**
- **Samme begrunnelse**

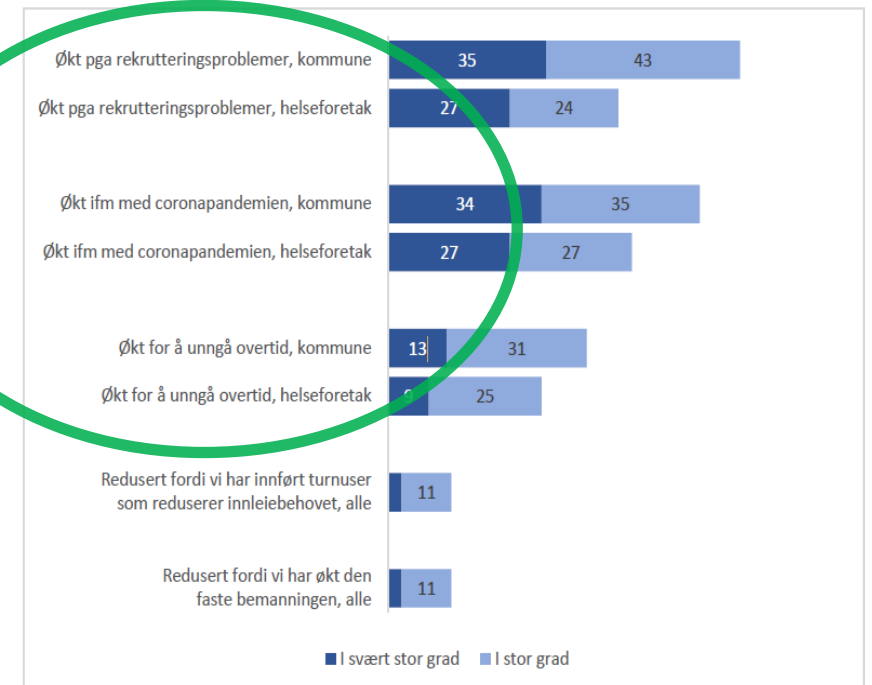

Hvorfor brukes vikarer?

Spørreundersøkelse viser at årsaken til det store vikarbehovet kan deles i tre hovedgrupper (kap 5):

1. Mange ubesatte stillinger og vakter som følge av rekrutteringsproblemer.
  2. Lav grunnbemanning som genererer vikarbruk.
  3. Ganske høyt fravær.
- Toucher også innom andre årsaker:
    - Organisering: Turnus med manglende helgebemanning.
  - Flere svar? Kultur, holdninger? Oppgavedeling?

Figur 5.1 Endret vikarbehov. n = 1341 ledere og tillitsvalgte i kommuner og helseforetak. Prosent. Kilde: Fafos spørreundersøkelse.

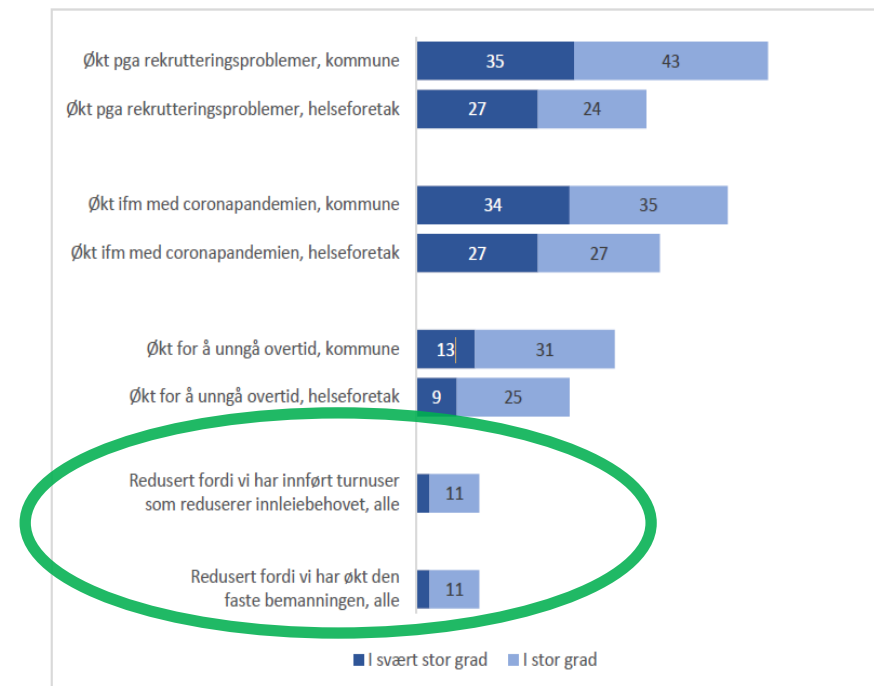

Hvorfor brukes ikke vikarer?

Hvis målet er å bruke færre vikarer bør dette også besvares?

- Prinsipper
- Ikke behov
- Lavt sykefravær
- Heltidskultur (Sammenheng mellom høy andel heltidsansatte og lav vikarbruk s. 77)
- «Den gode vakta»
- Får ikke tak i vikarer

Figur 5.1 Endret vikarbehov. n = 1341 ledere og tillitsvalgte i kommuner og helseforetak. Prosent. Kilde: Fafos spørreundersøkelse.

En stor og økende andel av helse og omsorgstjenester ytes av *flyktig arbeidskraft*

Arbeidstakere som er lite til stede. Kan være personer med lave stillingsprosjenter, ringevikarer eller vikarer fra vikarbyrå, ansatte som skifter jobb ofte.

Flyktig arbeidskraft er motsatsen til de stabile kontinuitetsbærerne som jobber heltid eller i store stillinger, og som kjenner rutiner, brukerbehov og kolleger godt.

Konsekvenser – ulike perspektiver

Pasienter

- Kontinuitet
- Dårligere kvalitet?

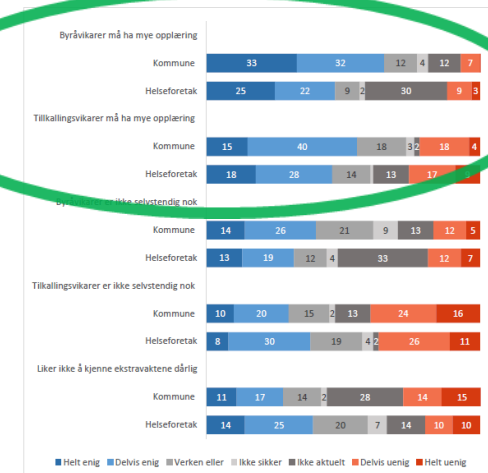
Ansatte

- Fagmiljø
- Flexibilitet
- Arbeidsmiljø - arbeidsbelastninger

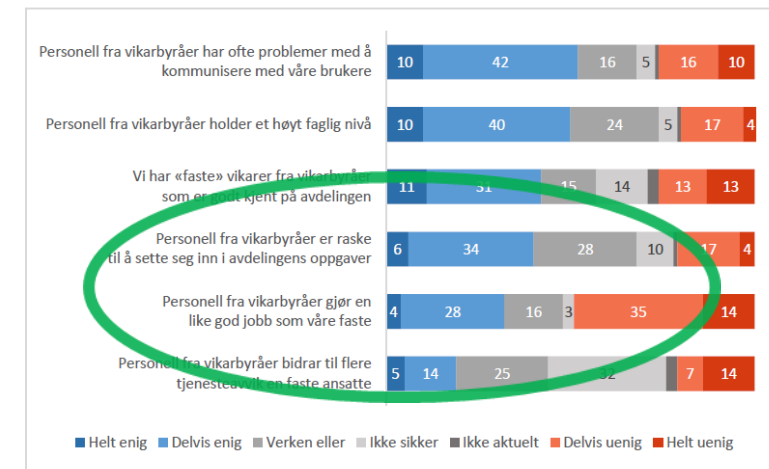
Ledelse og organisering

- Nok hender
- Faglig forsvarlig: Kompetanse formell og uformell
- Lederspenn
- Økonomi-Ressurser-Tid
- Etikk

Figur 8.1 Helseforetakene og kommunenes synspunkter på henholdsvis vikarbyråansatte og tilkallingsvikarers selvstendighet og opplæringsbehov. Prosent, n = 1336 ledere og tillitsvalgte i kommuner og helseforetak. Kilde: Fafos spørreundersøkelse.

Figur 8.2 Synspunkter på vikarbyråansattes kompetanse. n = 449 ledere og tillitsvalgte i kommuner og helseforetak. Prosent. Kilde: Fafos spørreundersøkelse.

Bruk av vikarbyrå er mangefasettert

Vikarbyrå – på godt og ondt. Dette bildet balanseres godt.

- Bidrar til å opprettholde tilstrekkelig bemanning.
- Avlaster (og belaster) kontinuitetsbærere
- Kompetanse
- Økonomi
- Fagmiljø
- Vikarer både bidrar og begrenser

Vi har ikke data som tilsier at bruk av vikarer går utover kvaliteten, men det går nok utover de faste som er igjen – og føler at alt ansvaret ligger på dem. Det svekker deres arbeidsmiljø fordi vi da må spre vikarene utover slik at de faste faktisk aldri eller sjelden får jobbe samme med sine faste kolleger. (Sykehusleder)

Kampen om arbeidskrafta

120 nyutdannede sykepleierstudenter Levanger

- Ønsker fleksibilitet
  - Arbeidstidsordninger hvor de har sammenhengende fri
  - Lønn
  - Arbeidsmiljø/Fagmiljø
  - Fleksibilitet
-
- Hvem vinner kampen om arbeidskrafta?

**Vikarbyrå er nødvendig.
Men det blir strekk i laget
når en vikarbyråansatt
sier i media at hun tjener
par hundre tusen mer enn
våre faste. (Bodo)**

Hvem vinner kampen om arbeidskrafta

- Man vil både jobbe og ha mye fri og man vil shoppe vakter når det passer en selv (Nicolaisen & Bråthen, 2012; Moland & Bråthen, 2019). Ansatte har fleksibilitet til å ta de oppdragene de selv ønsker og jobbe så mye de vil. S. 49

Hva overrasket: 1

Ønsker å redusere vikarbruken, men har «gitt opp». Tanken om heltidskultur er for mange urealistisk

«For de fleste ledere er tanken på heltidsansatte og deltidsansatte i store stillinger så urealistisk at den knapt blir formulert. Kun 40 prosent svarer at heltid er best. De beskriver i stedet en hverdag med presset bemanning, mange deltidsansatte som ikke ønsker å jobbe mer, stort vikarbehov og problemer med å skaffe tilstrekkelig bemanning i helgene og feriene. Mye av deres tid går til å skaffe ekstravakter, håndtere høy turnover og rekruttere og lære opp nye vikarer og ansatte. Dette går på bekostning av tiden til ledelse og fagutvikling».

Hva overrasket 2 og 3:

2. Sementert deltidskultur også i høysepsialiserte avdelinger:

Vi er **heldig** i å ha en post med 100 prosent stillinger. Er svært glad for å unngå reduserte stillinger da vi har en post som trenger at våre langtidspasienter slipper å forholde seg til en stor personal gruppe. (Helseforetak, fritekstsvar)

3. Betydningen av rammeavtale, dersom man skal bruke vikarbyrå

I praksis ser det ut til at kommuner som i utgangspunktet er kritiske til å benytte vikarbyråer ender opp med å gjøre det uten å ha en fast ramme avtale. Da kan prisen bli høyere.

Etikk

- «Av 14 byråer som har avtale om utleie av sykepleiere ser over halvparten ut til å være utenlandske».
- Verden mangler 6 millioner sykepleiere (WHO 2020).
- De aller fleste andre land har færre sykepleiere enn Norge pr innbygger (OECD 2022).
- Mange avsenderland har også en aldrende befolkning og knapphet på arbeidskraft.

En avsluttende fundering...

- Bruk av vikarbyrå i kommunehelsetjenesten varierer mellom kommuner.
- Hvordan henger denne variasjonen sammen med kompetanse? Har de mer kompetanse blant personalet de som ikke bruker vikarbyrå, eller bruker de kompetansen annerledes?
  - Har 25 prosent av kommunene høyere kompetanse enn for eksempel Bodø og Malvik, eller bruker de kompetansen bedre?

Takk for
oppmerksomheten!

